

Word een betere burger: Verbind je aan gedragscodes

Hoe worden we burgers met betere omgangsvormen? Voor psycholoog René Dijkstra draait het om contact maken, betrokken raken en vertrouwen bouwen....

René Dijkstra 4 maart 2006, 0:00

Een paar jaar terug vertelde een Rotterdammer mij een opmerkelijk verhaal. Tijdens koopavond liep hij op het plein voor het winkelcentrum en zag daar een aantal jongens op hun scooter tussen het winkelende publiek doorscheuren. Hij vond het gevaarlijk en had de jongens beleefd gevraagd ermee op te houden. Terwijl hij met de jongens stond te praten, was een mevrouw met een kind aan de hand hem bijgevalen. De jongens waren daarop afgedropen.

'Maar wat raad je me wat?' ging de man verder. 'Een minuut of tien later zag ik diezelfde mevrouw op een fiets met haar kind achterop tussen de mensen doorslingeren. Ik naar haar toe en ik zeg: Mevrouw, dat kunt u niet maken! Nou geef ik je te raden wat ze terug zei... Bemoei je met je eigen zaken!'

Ik vroeg aan de man wat hij tegen de vrouw had gezegd. 'Ik?' reageerde hij. 'Ik was zo perplex dat ik niks heb teruggezegd. Wat had ik moeten zeggen?'

Dit voorbeeld illustreert voor mij een aantal aspecten van goed burgerschap. Hoe we ons publiekelijk gedragen is een kwestie die tegenwoordig niet alleen de politiek en de maatschappelijke instanties, maar ook de doorsnee burger behoorlijk bezig houdt. Ook voor de opstellers van De Sociale Agenda zijn de moderne omgangsvormen een

groot probleem. Ik zal in dit artikel kortaangeven hoe het volgens mij beter kan. Mijn hele voorstel kunt u lezen op www.socialeagenda.nl.

Voor ik met mijn voorstellen kom, wil ik hier eerst het probleem nader bekijken.

De vraag 'wat is goed burgerschap?' komt vooral op bij sociale problemen. Zo spreekt de man in het voorbeeld de jongere aan, omdat hij ongelukken voorziet. Hetzelfde geldt voor de vrouw. Samen proberen ze de veiligheid van hun omgeving te waarborgen.

Het voorbeeld illustreert ook de verwarring waar deze man en vrouw aan lijden. De vrouw zegt in wezen dat de man haar niet heeft aan te spreken op haar gedrag. Het zijn 'zijn zaken' niet. Blijkbaar vindt ze dat haar gedrag op straat, evenzeer 'haareigen zaak' is als haar gedrag thuis. Ze verwacht publiek met privé.

De man laat zich door haar felle reactie in de war brengen. Hij geeft zijn gevecht voor de veiligheid op, omdat hij niet weet wat hij had moeten zeggen.

Wat had hij moeten zeggen? Het antwoord is eenvoudig. 'Mevrouw, ik bemoei me met mijn eigen zaken, want de veiligheid hier op het plein is de zaak van iedereen en dus ook mijn zaak!'

'Tja', reageerde de man toen ik hem dit zei, 'dat had ik zelf ook wel kunnen bedenken'. Niet dus. Want een dergelijke reactie veronderstelt niet alleen het besef, dat een plein en een straat gemeenschappelijk bezit zijn. Het vergt ook de vaardigheid effectief voor dit bezit op te komen.

De verwarring van de vrouw (het door elkaar halen van privé en publiek) en de verwarring van de man (het niet weten hoe ermee om te gaan als een medeburger dat doet) is de verwarring van talloze burgers.

Deze verwarring staat goed burgerschap in de weg. Want het actief bijdragen aan bijvoorbeeld de veiligheid vraagt zowel de vaardigheid onderscheid te maken tussen persoonlijk en gemeenschappelijk als de vaardigheid medeburgers effectief aan te spreken. Het veronderstelt ook de vaardigheid kritiek te accepteren. Dit zijn vaardigheden waarover de meeste burgers niet van nature beschikken. En het wordt ze eigenlijk ook nergens aangeleerd.

In de ogen van de meeste Nederlanders betekent 'goed burgerschap' inderdaad sociale betrokkenheid en inzet voor de gemeenschap, zo blijkt uit onderzoek. Het is verder respect tonen voor anderen, rekening houden met anderen en solidariteit tonen. Goed burgerschap is vooral een kwestie van doen. De vraag is nu natuurlijk: hoe dan?

Advies 1: Een gedragscode in elke gemeente.

Stel dat tussen de bewoners van de buurt waaruit de vrouw en de man uit ons voorbeeld afkomstig waren, de afspraak bestond dat men zowel anderen (van buiten de buurt) als elkaar zou wijzen of aanspreken op onveilig gedrag. Hoe zou de betreffende gebeurtenis dan verlopen zijn?

In ieder geval was de kans groter geweest dat de vrouw van haar fiets was gestapt en tegen de man gezegd zou hebben: 'Ojee, foutje ... even niet aan onze afspraak gedacht'. Zij zou daarmee het contact met de man hebben behouden en een bijdrage aan de veiligheid hebben geleverd. Ook zou ze haar kind een waardevol voorbeeld hebben gegeven.

Zo illustreert het voorbeeld dat voor goed burgerschap heldere afspraken over de onderlinge omgang, over het onderhouden van die afspraken en de commitment eraan 'bij overtreding' van grote betekenis zijn.

Wat we nodig hebben, zijn nieuwe gedragsregels. Niet alleen in de buurt of straat, want niet alle publieke ruimtes in een stad of dorp kunnen met dergelijke afspraken worden bestreken. Een gemeentebrede gedragscode kan fungeren als kapstok, prikkel of ondersteuning voor straatafspraken. Afspraken in straatvormen op hun beurt wel belangrijke input voor zo'n gemeentelijke code. Cruciaal is dat een breed draagvlak voor de inhoud van de code is verkregen.

De code moet op allerlei manieren in de publieke ruimte zichtbaar worden gemaakt. Overigens, de code verplicht gemeentebesturen zelf ook tot ondersteunende inspanningen.

Advies 2: Maak vrijwilligerswerk tot burgerplicht.

De rijksoverheid moet samen met gemeenten, de relevantemaatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven een langdurige campagne beginnen om vrijwilligerswerk te promoten. Doel is dat iedere Nederlander vrijwilligerswerk als morele plicht gaat zien en ten minste enkele uren per week daaraan besteedt. Het gedaan hebben van vrijwilligerswerk moet een pre of zelfs een eis zijn bij sollicitaties en bij de aanname voor opleidingen. Ook moet de overheid regelmatig overzichten publiceren van welke vooraanstaande Nederlanders uit politiek, kunst, wetenschap en bedrijfsleven welk vrijwilligerswerk doen en waar. Overheidsinstellingen, bedrijven, vakbonden en onderwijsinstellingen dienen voortaan in hun jaarverslagen aangegeven hoeveel uren door personeel en leerlingen of studenten aan vrijwilligerswerk is besteed.

Advies 3: Onderwijs goed burgerschap.

De vorming van goede burgers moet een kerntaak zijn van zowel het basisonderwijs als het voortgezet en hoger onderwijs.

Alle onderwijsinstellingen moeten worden verplicht daar ten minste 5 procent van hun curriculum controleerbaar en systematisch aan te besteden.

Kinderen en jongeren voorbereiden op actieve betrokkenheid op de samenleving is niet een taak van één bepaald vak, maar van alle disciplines. De vorming van goede burgers dient een centraal kenmerk van de schoolcultuur, een component van zoveel mogelijk vakken alsook een zelfstandig curriculumonderdeel te zijn.

Het zelfstandige curriculumonderdeel dient zich vooral te richten op vaardigheden als 1) samen regels afspreken voor de onderlinge omgang en het onderhouden daarvan; 2) elkaar respectvol aanspreken en respectvol op kritiek reageren; 3) het niet-gewelddadig en effectief omgaan met conflicten; 4) de grondrechten en -plichten uit hoofdstuk 1 van de Grondwet kunnen toepassen in de omgang met anderen, zowel in als buiten de school.

Binnen zoveel mogelijk vakken dienen scholen en opleidingen van hun leerlingen te verlangen een aantal uren per week vrijwilligerswerk te doen, waar mogelijk op terreinen die aansluiten bij die vakken. Als kenmerk van de schoolcultuur dienen scholen uit te dragen dat de vorming van goede burgers een kerndoel is en in dat kader karakter- of deugdevorming als competentie van leerkrachten te verlangen, onder meer door (na-of bij-) scholing.

Verder moeten leerlingen en hun ouders op regelmatigetijdstippen gedragsrapporten krijgen (zowel wijzend op prosociaal als antisociaal gedrag). Scholen en opleidingen investeren daarvoor ook in het vergroten van verbinding met ouders of ouderbetrokkenheid, althans in het basis- en voortgezet onderwijs, onder andere door ouderbetrokkenheidscontracten, huisbezoeken en voorlichting over de relatie tussen ouderbetrokkenheid, leerprestaties en sociale ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Ten slotte, zet, tegen deze achtergrond, in op de school als multifunctioneel centrum voor straat en buurt. Niet alleen een plaats voor onderwijs aan kinderen en jongeren, maar ook voor tal van andere activiteiten, evenals voor ontmoetingen en ontwikkeling van ouders en andere volwassenen uit de omgeving. Haal opbouwwerk en jeugd- en jongerenwerk daar als partners binnen.

Advies 4: Zet de goede burger bovenaan de agenda. Gemeentebesturen moeten er een beleidsprioriteit van maken samen met maatschappelijke instellingen verbondenheid van burgers op straatniveau te stimuleren. Waar burgers zelf initiatieven nemen tot straatburgerschap, het kennen en gekend worden, en afspraken maken, dan dienen zij daarvoor beloond te worden. In gebieden waar zulke initiatieven gewenst worden, maar het voor burgers te moeilijk is deze op gang te brengen, moet een assertief sociaal beleid worden gevoerd door burgers persoonlijk aan te spreken, in beweging te brengen en hen vervolgens te steunen in het onderhouden van straatafspraken en straatbeheer. Gemeentebesturen dienen, in samenspraak met de bewoners, voor de materiële infrastructuur te zorgen, zoals multifunctionele gebouwen voor ontmoetingen en activiteiten. De gemeente moet actieve burgers inspraak en invloed geven, iets als een Straten-Generaal. Zo'n 10 procent van het budget moet worden gereserveerd om te kunnen reageren op de wensen van de

burger. Enten slotte, gemeenten, zet een beleid in waarbij de inrichting van wijken, of het nu gaat om sloop, renovatie of nieuwbouw, bepaald wordt door de mate waarin het resultaat het contact tussen bewoners bevordert en ruimte creëert voor jongeren om zich te ontplooien. Dat betekent, naast de inzet van de 'gebruikelijke' architecten ook de inzet van sociale architecten. Van professionals die de kennis en vaardigheden hebben om met burgers een verbindende, sociale architectuur te ontwerpen en te realiseren.

Advies 5: Politie moet goed burgerschap ondersteunen. De politie, in het bijzonder de wijkagent, moet een duidelijke rol krijgen in het ondersteunen van goed burgerschap. Het onderkennen van en optreden tegen antisociaal gedrag wordt de centrale opdracht van de wijkagent. Het is vaak het antisociale gedrag van een kleine groep burgers dat de rest ervan weerhoudt contact te maken, betrokken te raken en vertrouwen op te bouwen. De functie van de wijkagent zou hoger gewaardeerd moeten worden en hun aantal en inzetbaarheid dient te worden uitgebreid. Gemeentebesturen moeten er een beleidsprioriteit van maken samen met maatschappelijke instellingen verbondenheid van burgers op straatniveau te stimuleren. Waar burgers zelf initiatieven nemen tot straatburgerschap, het kennen en gekend worden, en afspraken maken, dan dienen zij daarvoor beloond te worden. In gebieden waar zulke initiatieven gewenst worden, maar het voor burgers te moeilijk is deze op gang te brengen, moet een assertief sociaal beleid worden gevoerd door burgers persoonlijk aan te spreken, in beweging te brengen en hen vervolgens te ondersteunen in het onderhouden van straatafspraken en straatbeheer.

Gemeentebesturen dienen, in samenspraak met de bewoners, voor de materiële infrastructuur te zorgen, zoals multifunctionele gebouwen voor ontmoetingen en activiteiten. De gemeente moet actieve burgers inspraak

en invloed geven, iets als een Straten-Generaal. Zo'n 10 procent van het budget moet worden gereserveerd om te kunnen reageren op de wensen van de burger.

En ten slotte, gemeenten, zet een beleid in waarbij de inrichting van wijken, of het nu gaat om sloop, renovatie of nieuwbouw, bepaald wordt door de mate waarin het resultaat het contact tussen bewoners bevordert en ruimte creëert voor jongeren om zich te ontplooien. Dat betekent, naast de inzet van de 'gebruikelijke' architecten ook de inzet van sociale architecten. Van professionals die de kennis en vaardigheden hebben om met burgers een verbindende, sociale architectuur te ontwerpen en te realiseren.

Advies 5: Politie moet goed burgerschap ondersteunen. De politie, in het bijzonder de wijkagent, moet een duidelijke rol krijgen in het ondersteunen van goed burgerschap. Het onderkennen van en optreden tegen antisociaal gedrag wordt de centrale opdracht van de wijkagent. Het is vaak het antisociale gedrag van een kleine groep burgers dat de rest ervan weerhoudt contact te maken, betrokken te raken en vertrouwen op te bouwen. De functie van de wijkagent zou hoger gewaardeerd moeten worden en hun aantal en inzetbaarheid dient te worden uitgebreid. De politie, in het bijzonder de wijkagent, moet een duidelijke rol krijgen in het ondersteunen van goed burgerschap. Het onderkennen van en optreden tegen antisociaal gedrag wordt de centrale opdracht van de wijkagent. Het is vaak het antisociale gedrag van een kleine groep burgers dat de rest ervan weerhoudt contact te maken, betrokken te raken en vertrouwen op te bouwen. De functie van de wijkagent zou hoger gewaardeerd moeten worden en hun aantal en inzetbaarheid dient te worden uitgebreid.